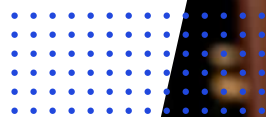

FUNDACJA
NIE WIDĄĆ PO MNIE

DLA RODZICÓW i NAUCZYCIELI

Ryzyko i konsekwencje wykorzystania

FUNDACJA
NIE WIDĄĆ PO MNIE

COPYRIGHT © FUNDACJA NIE WIDĄĆ PO MNIE 2023

Tytuł: Ryzyko i konsekwencje wykorzystania

ISBN: 978-83-67802-44-4

Autor: dr Dominik Czajeczny

Nadzór merytoryczny: prof. Ewa Mojs

Korekta: Urszula Szybowicz

Korekta składu: Kamila Olejnik

Kolaże w książce: zdjęcia iStock, kolaż Marcin Czaja

Skład: Marcin Czaja

SP ZOZ Centrum Leczenia Dzieci
i Młodzieży w Zaborze
ul. Zamkowa 1
66-003 Zabór
NIP: 973-058-82-81
REGON: 970774176
KRS: 0000004995

Województwo Lubuskie
Departament Ochrony Zdrowia
Urzędu Marszałkowskiego
Województwa Lubuskiego
w Zielonej Górze
ul. Podgórna 7
65-057 Zielona Góra
NIP: 973-05-90-332
REGON: 970770089

Środowiskowe Centrum Zdrowia Psychicznego dla dzieci i młodzieży w Zielonej Górze
ul. Monte Cassino 21B, 65-561 Zielona Góra, kontakt@poradniapozytywka.pl

---

Partnerski projekt „Środowiskowe Centrum Zdrowia Psychicznego dla dzieci i młodzieży w Zielonej Górze” realizowany od 01.01.2021r. do 30.06.2023r.
w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 i współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Spis treści

- 1** — Wykorzystanie seksualne dziecka i przemoc seksualna
- 2** — Definicja wykorzystania seksualnego wg WHO
- 3** — Definicja wykorzystania wg Standing Committee on Sexually Abused Children
- 4** — Wykorzystanie seksualne
- 5** — Skala zjawiska
- 6** — Kto jest sprawcą?
- 7** — Czynniki ryzyka wykorzystania
- 8** — Konsekwencje wykorzystania

Wykorzystanie seksualne dziecka i przemoc seksualna

Nie ma jednego zespołu objawów, który pozwala na rozpoznanie, że doszło do wykorzystania seksualnego dziecka lub nastolatka. Większość objawów wykorzystania ma charakter niespecyficzny.

Symptomy te mogą być konsekwencją innych trudnych lub traumatycznych wydarzeń. Do bardziej specyficznych przejawów wykorzystania zalicza się m.in. nietypowe zachowania seksualne, ciężę lub przejawy stresu pourazowego (PTSD) wywołwane czynnikami związanymi ze zdarzeniem.

Objawy mogą pojawić się natychmiast lub dopiero po pewnym czasie. 30-40% ofiar wykorzystania seksualnego nie wykazuje żadnych objawów w chwili badania.

Definicja wykorzystania seksualnego wg WHO

Włączanie dziecka w aktywność seksualną, której nie jest ono w stanie w pełni zrozumieć i udzielić na nią świadomej zgody i/lub na którą nie jest dojrzałe rozwojowo i nie może zgodzić się w ważny prawnie sposób, i/lub która jest niezgodna z normami prawnymi lub obyczajowymi danego społeczeństwa. Celem takiej aktywności jest zaspokojenie potrzeb innej osoby.

Aktywności taka może dotyczyć:

- ➔ namawiania lub zmuszania dziecka do angażowania się w prawnie zabronione czynności seksualne;
- ➔ wykorzystywanie dziecka do prostytucji lub innych prawnie zakazanych praktyk o charakterze seksualnym;
- ➔ wykorzystywanie dziecka do produkcji materiałów lub przedstawień o charakterze pornograficznym.

Definicja wykorzystania wg Standing Committee on Sexually Abused Children

---

Świadome lub wynikające z zaniedbania społecznych obowiązków wynikających ze specyficznej odpowiedzialności za dziecko, dopuszczenie do zaangażowania dziecka w jakąkolwiek aktywność natury seksualnej, której intencją jest seksualne zaspokojenie osoby dorosłej.

Definicja wykorzystania zaproponowana przez Standing Committee on Sexually Abused Children zwraca uwagę, że również zaniedbanie obowiązków wobec dziecka, które prowadzi do sytuacji wykorzystania (jak np. bycie świadkiem aktywności seksualnej czy obiektem komentarzy o seksualnym charakterze) ma cechy wykorzystania.

Wykorzystanie seksualne

Pomocne w ocenie, czy dane zachowanie ma cechy wykorzystania seksualnego, są następujące kryteria:

Zróżnicowanie władzy (dysproporcja decyzyjności, relacja zależności, np. nauczyciel – uczeń, trener – członek klubu sportowego)

Zróżnicowanie wiedzy (w poziomie rozumienia istoty konsekwencji aktywności seksualnej; może ona być powiązana z wiekiem lub poziomem intelektualnym)

Zróżnicowanie gratyfikacji (uzyskanie satysfakcji seksualnej kosztem drugiej osoby)

Spełnienie przynajmniej jednego z w/w punktów pozwala rozważać sytuację wykorzystania.

Wykorzystanie seksualne może przyjmować formę bez kontaktu fizycznego (bezdotykową) oraz z kontaktem fizycznym (dotykową).

Do wykorzystania **bez kontaktu** możemy zaliczyć takie zachowania jak:

Słowna przemoc seksualna,
seksualne komentarze pod
adresem dziecka, składanie
propozycji seksualnych

Nakłanianie do czynności
seksualnych za
pośrednictwem internetu

Ekshibicjonizm,
podglądanie

Prezentowanie treści
pornograficznych, obecność
dziecka w trakcie sytuacji
seksualnych dorosłych

Utrwalania treści seksualnych
z udziałem dziecka

Wykorzystanie dziecka do
prostytcji lub innych prawnie
nieodzwolonych zachowań
o charakterze seksualnym

Do wykorzystania **z kontaktem fizycznym** zaliczają się:

Niechciany dotyk ze strony
rówieśnika – rozumiany jako
dotykanie dziecka wbrew
jego woli, zmuszanie do
dotyku drugiej osoby lub
wykonywania innych
czynności seksualnych

Kontakt seksualny osoby
dorosłej z osobą przed 15
rokiem życia, nawet jeśli odbył
się za zgodą małoletniego.
Może mieć postać penetracji
lub odbywać się bez
penetracji – w formie
dotykania intymnych części
ciała, całowania o charakterze
seksualnym lub namawiania
do dotykania ciała osoby
dorosłej.

FUNDACJA NIE WIDAĆ PO MNIE

edukacja zdrowotna w woj.lubuskim

Obie formy wykorzystania mogą nieść ze sobą negatywne konsekwencje dla rozwoju i funkcjonowania dziecka.

Niektóre definicje wykorzystania koncentrują się na seksualnej motywacji sprawcy jako warunku koniecznego. Inne zakładają, że do wykorzystania może dojść mimo braku jednoznacznej motywacji seksualnej.

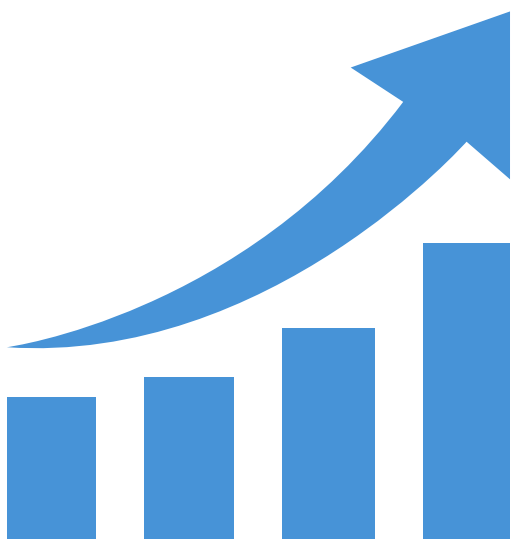
Ocena, czy dane zachowanie może zostać uznane za wykorzystanie skupia się na działaniach dorosłego i nie uwzględnia postawy dziecka – tego, czy wyraża ono zgodę lub nawet samo inicjuje dane zachowania. Odpowiedzialność za poprawne, nienadużywające relacje z dzieckiem w każdym przypadku spoczywa na dorosłym.

Skala zjawiska

Dane na temat skali zjawiska wykorzystania seksualnego w Polsce pochodzą m. in. z Ogólnopolskiej diagnozy skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci dotyczące doświadczeń wykorzystania seksualnego w dzieciństwie, wykonanej przez fundację Dajemy Dzieciom Siłę w 2012 i powtórzonej w 2018 roku. W 2018 roku, w grupie nastolatków – uczniów polskich szkół – w wieku 13–17 lat, 7% zadeklarowało doświadczenie wykorzystania z kontaktem fizycznym a 20% bez kontaktu fizycznego. Oznacza to wzrost wobec danych pochodzących z 2012 roku, zwłaszcza w przypadku doświadczenia wykorzystania bez kontaktu fizycznego (odpowiednio 6,4% vs 7% i 8,9% vs 20%).

Odsetek dorosłych osób przekonanych o tym, że zagrożenie wykorzystaniem seksualnym dla dzieci jest coraz większe wzrósł z 43% w 2010 roku do 61% w 2017 roku. Jednocześnie statystyki urzędowe dotyczące zgłoszeń tego typu przestępstw wskazują, że ich liczba jest stabilną, z tendencją malejącą. Obserwowany wzrost częstości może być częściowo powiązany ze zmianami społecznymi – większym uwrażliwieniem, świadomością występowania problemu i jego konsekwencji, oraz towarzyszącą temu dużą aktywnością mediów i ich zainteresowaniem tematem.

Zarówno w 2012, jak i w 2018 roku częściej doświadczenie wykorzystania deklarowały dziewczęta niż chłopcy. Wyjątkiem w Diagnozie było częstsze wskazanie przez chłopców kontaktu seksualnego przed ukończeniem 15 roku życia z osobą dorosłą, zaobserwowane w badaniu z 2012 roku. Warto w tym miejscu przypomnieć, że w polskim prawie każdy kontakt seksualny dorosłego z osobą przed 15 rokiem życia jest zakazany, niezależnie od zgody małoletniego.

Najczęstszą formą wykorzystania doświadczaną przez nastolatki była słowna przemoc seksualna, której doświadczenie deklarowało 10% nastolatków. 9% doświadczyło werbowania do celów seksualnych oraz namawiania do zachowań seksualnych w internecie. Również 9% młodych doświadczyło sytuacji obnażania przed nimi narządów płciowych.

W przypadku wykorzystania z kontaktem fizycznym, najczęściej doświadczanym wariantem było wykorzystanie ze strony rówieśnika, deklarowane przez 4% nastolatków. Wykorzystania ze strony dorosłego doświadczyło 2% uczniów.

Kto jest sprawcą?

Według raportu Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę Dzieci się liczą. Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce, blisko połowa rodziców, którzy nie rozmawiali ze swoimi dziećmi na temat zagrożenia związanego z wykorzystaniem twierdziła, że ich dzieci nie są zagrożone, ponieważ przebywają w kontrolowanym środowisku. Panuje błędne wyobrażenie sprawcy jako osoby przypadkowej, nieznannej wcześniej, działającej w sposób gwałtowny, agresywny i niespodziewany. Tymczasem badania wskazują, że najczęstszym sprawcą jest osoba, którą dziecko zna i z którą jest w relacji. Stosunkowo często jest to członek rodziny.

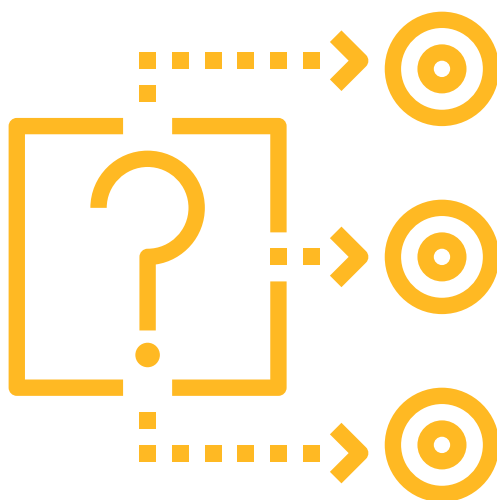
Czynniki utrudniające ujawnienie wykorzystania seksualnego dziecka:

- ..→ ich skutkiem rzadko kiedy są obrażenia fizyczne
- ..→ działamy wyłącznie w oparciu o wskazówki wtórne, chyba że dziecko samo o tym opowie
- ..→ rodzice i dzieci mogą mieć poważne trudności z wypowiedaniem się na temat wykorzystywania seksualnego z powodu negatywnych emocji, które mu towarzyszą
- ..→ dorośli z niedowierzaniem mogą reagować na sygnały o tym, że dziecko jest ofiarą wykorzystywania seksualnego, zwłaszcza w przypadku kazirodztwa
- ..→ członkowie rodziny mogą odczuwać obawę przed negatywnym osądem ze strony znajomych
- ..→ rodzice mogą obawiać się ujawnienia faktu wykorzystywania seksualnego z powodu strachu, że ich dziecko zostanie wciągnięte w postępowanie prawne
- ..→ dzieci uczy się szacunku dla dorosłych, dlatego w dobrej wierze mogą one przyjmować wykorzystywanie seksualne jako normalne
- ..→ dziecko może być przekonane, że w jego przeżycie i tak nikt nie uwierzy
- ..→ groźby kar lub represji mogą odwieść dziecko od ujawnienia faktu wykorzystywania seksualnego
- ..→ ofiara wykorzystywania może ulec namowom, że wykorzystywanie seksualne jest normalnym elementem dorastania i należy trzymać je w tajemnicy

Czynniki ryzyka wykorzystania

Czynniki ryzyka wykorzystania pogrupowane są w 3 kategorie: **czynniki związane z dzieckiem, rodzinne i środowiskowe**. Są to elementy, które zwiększają dostępność dziecka dla sprawcy i ułatwiają stworzenie sytuacji sprzyjającej wykorzystaniu.

Czynniki związane z dzieckiem

to cechy, które mogą wpływać na sposób wchodzenia dziecka w interakcję z otoczeniem:

- **płeć żeńska**
- **młodszy wiek**
- **niepełnosprawność**
- **poczucie osamotnienia**

Czynniki rodzinne

- rozwód rodziców
- fizyczna lub psychiczna nieobecność jednego z opiekunów
- konflikt w rodzinie
- brak poczucia oparcia i zaufania dziecka w relacji z rodzicami
- doświadczanie silnie karzącej dyscypliny
- wychowywanie się z ojczymem
- obecność w rodzinie innych form patologii (np. przemoc, zaniedbania, okrucieństwo wobec zwierząt)

Środowiskowe czynniki ryzyka

- społeczna izolacja rodziny
- odmiennność kulturowa

Konsekwencje wykorzystania

Część ofiar nie doświadcza bólu czy poczucia krzywdy w trakcie wykorzystania. Może wręcz występować przekonanie, że sprawca jest wartościową osobą w ich życiu.

Mimo że wykorzystanie zawsze jest niekorzystne rozwojowo, nie u wszystkich pojawiają się negatywne konsekwencje takiego doświadczenia. Częściowo można wyjaśnić to różnicami w zasobach, którymi dysponuje dziecko, a które umożliwiają mu poradzenie sobie z traumą, oraz czynnikami ochronnymi pojawiającymi się z zewnątrz (np. szybka, adekwatna, ochronna reakcja rodziny). W większości przypadków wykorzystanie w sposób istotny zaburza możliwość prowadzenia satysfakcjonującego życia.

Objawy mogą pojawić się bezpośrednio po sytuacji wykorzystania lub w postaci odroczonej, nawet po wielu latach. Ich wystąpienie i dynamika jest kwestią indywidualną, zależną od rodzaju i czasu trwania wykorzystania, a także zasobów indywidualnych i społecznych dziecka. Nie ma jednego zespołu objawów charakterystycznych dla ofiar wykorzystania seksualnego.

Objawy mogą zostać opisane w podziale na bezpośrednie i długotrwałe (utrzymujące się powyżej 2 lat). Do najczęściej występujących objawów zalicza się:

Konsekwencje bezpośrednie:

zaburzenia emocjonalne (lęki, fobie, depresja, poczucie winy, wstydu, gniew, kontrola, obniżone poczucie własnej wartości)

zaburzenia snu

zaburzenia odżywiania

ciąża

nietyczne zachowania seksualne (np. publiczna masturbacja, eksponowanie genitaliów, odtwarzanie sytuacji wykorzystania)

zaburzenia w funkcjonowaniu społecznym (np. popełnianie przestępstw, ucieczki z domu, problemy szkolne)

Konsekwencje bezpośrednie:

depresja

zachowania autodestrukcyjne

zaburzenia somatyczne i dysocjacyjne

zaburzona, skrajnie niska samoocena

zaburzenia odżywiania

zaburzenia snu

poczucie alienacji

trudności w kontaktach interpersonalnych

brak poczucia ufności wobec ludzi

podatność na rozwój uzależnień

podatność na bycie ofiarą przemocy seksualnej

lęk seksualny, (kompulsywne poszukiwanie lub unikanie kontaktów seksualnych)

podatność na rozwój patologicznych zachowań (przestępczość, prostytutka)

Inny podział objawów wykorzystania dzieli je na somatyczne i widoczne w zachowaniu. Prezentowana lista nie jest wyczerpująca, a same objawy mogą mieć także inne przyczyny niż doświadczenie wykorzystania seksualnego.

Objawy somatyczne

- ciąża
- zarażenie wirusem HIV lub innymi chorobami przenoszonymi drogą płciową
- Infekcje dróg moczowo-płciowych
- Urazy okolic intymnych

Objawy widoczne w zachowaniu:

- Problemy szkolne
- Trudności z nauką, pamięcią, koncentracją
- Lęk lub wstyd przed wizytą u lekarza
- Nadpobudliwość psychoruchowa
- Picie alkoholu, branie narkotyków, prostytutka
- Obniżony nastrój
- Lęk w kontaktach z innymi
- Koszmary nocne, wtórne moczenie nocne
- Erotyzacja zachowania
- Poczucie winy, myśli samobójcze
- Dolegliwości psychosomatyczne (np. bóle brzucha, bóle głowy)

Potoczne wyobrażenie dotyczące sprawców i tego, jak popełniane jest wykorzystanie seksualne, może dawać dorosłym fałszywe poczucie bezpieczeństwa oparte o przekonanie, że wystarczy kontrola nad dzieckiem i nauczenie go zasady nie rozmawiania z obcymi.

Badania skuteczności profilaktycznych programów edukacyjnych wskazują, że pozwalają one zwiększać wiedzę i świadomość dzieci na temat zagrożeń. Nie możemy jednak przenosić odpowiedzialności za unikanie wykorzystania na dzieci. Kluczową rolę w zapewnieniu im bezpieczeństwa pełnią dorośli. Z perspektywy rodzica to bliska, bezpieczna relacja oparta na zaufaniu jest najważniejszym czynnikiem chroniącym. Poczucie zaufania dziecka wobec dorosłego daje szansę na wgląd w jego życie, szybkie ujawnienie niepokojących lub budzących wątpliwości zdarzeń oraz możliwość szybkiego reagowania.

Piśmiennictwo

1. Beisert, M., & Izdebska, A. (2012). Wykorzystywanie seksualne dzieci. Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka, 11(2), 48-66.
2. Friedrich, W. N. (2002). Bezpośrednie konsekwencje wykorzystywania seksualnego dzieci-przegląd literatury. Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka, 1(1), 29-38.
3. Izdebska, A., & Lewandowska, K. (2012). Czynniki ryzyka krzywdzenia dzieci. Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka, 11(2), 116-132.
4. Izdebska, A., & Pilarczyk, K. (2019). Wykorzystanie seksualne dziecka. Wyniki Ogólnopolskiej diagnozy skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci. Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka, 18(3), 68-97.
5. Krzyżanowski, A., & Krzyżanowska, A. Przemoc seksualna. Wykorzystanie seksualne dziecka w wieku szkolnym, Przegląd terapeutyczny, 9-10, 1-13.
6. Sajkowska, M. (2017). Wykorzystywanie seksualne dzieci. Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka, 16(1), 232-251.
7. Sajkowska, M., & Skierkowska, M. (2020). Zintegrowany model profilaktyki wykorzystywania seksualnego dzieci według Smallbone'a, Marshalla i Wortleya. Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka, 19(2), 11-44.
8. Włodarczyk, J., Makaruk, K., Michalski, P., Sajkowska, M. (2018). Ogólnopolska diagnoza skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci. Raport z badań. Warszawa: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę

0 Fundacji

Pogorsząca się sytuacja związana ze zdrowiem psychicznym społeczeństwa zmotywowała nas do spojrzenia na problem od strony zdrowia publicznego, którego niezwykle istotnym i ważnym elementem jest aspekt psychiczny.

Z potrzeby mówienia otwarcie o problemach i oswojania społeczeństwa z tematami zdrowia psychicznego zrodziła się koncepcja Fundacji Nie Widać Po Mnie.

Celem Fundacji jest budowanie świadomości z zakresu zdrowia publicznego z nastawieniem na zdrowie psychiczne i zaburzenia psychospołeczne wśród Polaków, a także wspieranie rodziców, placówek oświatowych i ochrony zdrowia, budowanie świadomości z zakresu profilaktyki zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży oraz edukacja w zakresie szybkiego reagowania na pojawiające się trudności i kryzysy.

Fundacja obejmuje także swoim wsparciem personel medyczny. Organizujemy szkolenia z zakresu wsparcia psychologicznego, wypalenia zawodowego, mobbingu i komunikacji z pacjentem wśród personelu medycznego, który szczególnie teraz zgłasza wypalenie zawodowe i problemy ze zdrowiem psychicznym.

www.niewidacpomnie.org

